

УДК 371.16.929.(С. У. Гончаренко)

Алла САМКО,
orcid.org/0000-0003-0785-0510
аспірант відділу андрагогіки
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
Національної академії педагогічних наук України
(Київ, Україна) alla-samko@ukr.net

ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ АКАДЕМІКА СЕМЕНА УСТИМОВИЧА ГОНЧАРЕНКА

У статті висвітлено основні етапи життєвого та наукового шляху відомого українського вченого, педагога, академіка С. Гончаренка. Визначено й охарактеризовано головні чинники формування його науково-педагогічного світогляду: родинне виховання; соціальне оточення; викладацька та науково-дослідницька діяльність; система освіти, в умовах якої відбувалося становлення особистості С. Гончаренка; наукове та навчально-педагогічне середовище; постійне прагнення до самоосвіти, творче самовдосконалення й самореалізації, самостійні науково-педагогічні пошуки.

З'ясовано, що в особі С. Гончаренка поєднувався високий професіоналізм вченого та найкращі якості людини. Його надзвичайний талант дослідника став яскравим проявом натхненного служіння науці і суспільству. Семен Гончаренко збагатив науку важливими і цінними відкриттями, став всесвітньо відомим вченим, авторитетним дослідником, мудрим педагогом.

Ключові слова: Семен Устимович Гончаренко, життєвий і науковий шлях, український педагог, науковець, академік.

Алла САМКО,
orcid.org/0000-0003-0785-0510
Postgraduate Student of the Department of Androgology
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) alla-samko@ukr.net

THE LIFE AND SCHOLARLY CAREER OF THE ACADEMICIAN SEMEN HONCHARENKO

The article describes the main stages of life and scholarly career of the famous Ukrainian scholar, educator and academician Semen Honcharenko. It justifies the periodization of the scholar's life and scholarly and pedagogical career and considers the processes of forming and developing his personality. The article also clarifies and characterizes the main factors in forming his scholarly and pedagogical views: family education (parents had influence with his son; they supported his thirst for knowledge); social environment (his studies at Kirovohrad Pedagogical Institute); positive influence of the teaching staff; teaching activities (theoretical, methodical and practical professional and pedagogical training of pupils); research activity (publication of scholarly and pedagogical works); the system of education within which the personality of Semen Honcharenko was developed; scholarly and pedagogical environment; the constant striving for self-study, creative self-improvement and self-realization, independent scholarly and pedagogical enquiries.

The conducted research on S. Honcharenko's personality mostly includes determining the main stages of his life and scholarly and pedagogical career, which are caused by external changes (professional growth, changes of places to stay, etc.), as well as the internal evolution of his views, emergence and development of new ideas, theories, etc. The study and analysis of previously unknown archival and other sources made it possible to distinguish the main periods of life and scholarly and pedagogical career of Semen Honcharenko as follows: the period of family education (1928-1948), the period of his early teaching days and development of his pedagogical views (1948-1958), the period of scholarly enquiries (1958-1993), the period of scholarly and theoretical generalization of pedagogical views (1994-2013). Each of these periods was characterized by significant changes in the life and views of the famous educator.

The article specifies that the personality of Semen Honcharenko combined high professionalism of the scholar and the best qualities of the human spirit. His extraordinary research talent became a vivid manifestation of the inspired service of science and society. Semen Honcharenko enriched science with important and valuable discoveries and became a world-renowned scholar, an authoritative researcher and a wise educator.

Key words: Semen Honcharenko, life and scholarly career, Ukrainian educator, scholar, academician.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань сучасної вітчизняної історико-педагогічної науки є вивчення життєвого та творчого шляху непересічних особистостей, визначних педагогічних персоналій. Зокрема, заслуговує на увагу спадщина освітян, педагогічні ідеї яких вплинули на створення цілісної концепції розвитку освіти в Україні. Ґрунтовне вивчення, дослідження та широке висвітлення педагогічної спадщини видатних науковців слугує формуванню платформи для професійної підготовки майбутніх педагогів загальноосвітньої та вищої школи, сприяє повноцінному розумінню педагогічної науки в цілому, специфіки розвитку освіти, усвідомленню сучасності й визначенню перспектив розвитку педагогіки.

Аналіз досліджень. Аналіз історико-педагогічних, науково-методичних та архівних джерел свідчить, що вивченню українських педагогічних персоналій присвячені праці Н. Антонєць, Л. Вовк, Н. Дічек, М. Лещенко, А. Марушкевич, Н. Постоюк, Є. Спіцина та інших сучасних дослідників. Незважаючи на опублікування результатів значної кількості історико-педагогічних розвідок, є особистості, біографія та наукова діяльність яких потребують всебічного висвітлення.

Однією з таких непересічних постатей вважається академік Семен Устимович Гончаренко – відомий науковець, провідний методолог, талановитий вчений-енциклопедист, який увійшов в історію педагогічної науки як фахівець у галузі загальної педагогіки і методики навчання фізики. На жаль, до цього часу ми не маємо жодної докладної розвідки про життя та науковий шлях С. Гончаренка. Офіційні (практично анкетні) відомості про українського вченого можна знайти в енциклопедичних та науково-довідкових виданнях, які обмежуються лише кількома рядками. Про наукову діяльність С. Гончаренка можна дізнатися зі збірника документів, присвяченого історії Академії педагогічних наук України. Окремі аспекти науково-методичної спадщини С. Гончаренка, спогади його учнів, колег і друзів висвітлено у книзі «Лицар педагогічної науки», яка була створена до 90-річчя від дня народження талановитого Педагога.

Мета статті полягає у висвітленні життєвого і наукового шляху визначного українського педагога, науковця, академіка С. Гончаренка.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи видатну постать Семена Устимовича Гончаренка (1928–2013), ми прагнемо об'єктивно дослідити життєвий шлях ученого як приклад відданості українській науці та зразку класичного акаде-

мізму наукових праць. Довге, цікаве, творче життя, яке прожив С. Гончаренко, заслуговує на пошану, ретельне дослідження, комплексний аналіз та оцінку.

Народився Семен Устимович Гончаренко 9 червня 1928 р. у невеличкому українському селі Шпакове Новомиргородського району Кіровоградської області. За спогадами дружини, Галини Василівни Гончаренко, зростав Семен у звичайній простій селянській родині разом зі старшим на сім років братом Олександром. Батько – Устим Михайлович і мати – Оксана Максимівна все життя пропрацювали в колгоспі на різних роботах, заробляли трудовні. Син перейняв від батьків гарну поставу, симпатичну вроду та добрий характер. Семен Устимович був дуже схожий на батька і зовнішністю і характером, завжди усміхнений і життєрадісний (з інтерв'ю із Г. Гончаренко, 20.12.2015).

У 1935 р. Семен пішов до першого класу Шпаківської неповно-середньої школи і до початку Великої Вітчизняної війни закінчив 6 класів семирічної школи. У шкільному віці почали виникати перші серйозні захоплення майбутнього вченого. Учився успішно й охоче, дуже любив читати. Вже тоді С. Гончаренко вирізнявся серед однолітків наполегливістю та допитливістю до всього нового: він перечитав усі книги сільської бібліотеки, усіх письменників які вивчалися за шкільною програмою, а також поза нею. Він знав набагато більше вчительки, на уроках літератури замість неї переповідав зміст художніх творів, який знав в усіх подробицях (з інтерв'ю із Ю. Мальованим, 26.10.16).

Напад фашистської Німеччини перервав мирне життя людей. Коли почалася війна, Семену Гончаренку було тринадцять років. З серпня 1941 р. почалася фашистська окупація рідного села, яка тривала до січня 1944 р. Під час окупації у школі ніхто не навчався, хоч вона працювала ще кілька місяців. Селяни не поспішали працювати на німецьку владу, а навпаки, намагалися саботувати її розпорядження. Людей змушували постачати німецькій владі урожаєм та продукти тваринництва, садівництва, городництва. На базах колишніх колгоспів були утворені громадські двори, керівниками яких призначалися колишні бригадири або голови колгоспів з досвідом роботи, які не встигли або не змогли з різних причин евакуюватися на початку війни. Батьки С. Гончаренка, як і всі односельці, працювали в громадському дворі, за свою роботу майже нічого не отримували. Тому для того, щоб родина могла вижити, зерно самочинно брали на полі під час збирання врожаю.

На початку січня 1944 р. Семена Гончаренка разом зі старшим братом Олександром та ще багатьма односельцями відправляють до Німеччини. Але по дорозі через вікно товарного вагону йому разом з братом вдається втекти. Після довгих блукань по лісу вони потрапляють до партизанського загону імені Устима Кармелюка під командуванням М. Владімірова, який діяв на території Жмеринського району Вінницької області. У партизанському загоні брати Гончаренки були розвідниками. Під час виконання чергового завдання Семена з Олександром схопили німці. Лише щаслива випадковість врятувала їх від розстрілу, і брати повернулися до партизанського загону (з інтерв'ю із Ю. Мальованим, 26.10.16). Після звільнення Вінницької області від фашистських загарбників Семен повернувся в рідне село до батьків, а Олександр продовжив воювати у складі регулярних військ.

Після визволення України від німців у 1944 р., Семен Гончаренко продовжив навчання. Оскільки в Шпаківській школі було відкрито лише 1–6-ий класи, Семен пішов 1 жовтня 1944 р. (початок занять тоді у школах був з 1 жовтня) у сьомий клас Канізької неповно-середньої школи, яка була за 7 км від дому.

Повоєнне життя було складне, крізь розруха. Люди робили каганці, гноти, бляшаночки і підпалювали їх, це називалося освітлення. Житла опалювали також палками від соняшника, стовбурами від кукурудзи, хмизом (сухим гіллям). Однокласник і односелець С. Гончаренка, кандидат історичних наук Петро Минович Безтака згадував, що навчання в школі також було нелегким: «Приміщення школи було зруйноване війною, тож навчалися в колишніх, як тоді казали, куркульських хатах. Меблів не вистачало. У класі нам доводилося інколи під час занять стояти. Не завжди була можливість використовувати класну дошку, бо не було крейди. А біла глина, яку учні приносили по черзі, не завжди писала, або й зовсім її не було. Були й інші проблеми. Настала зима, а опалювати класну кімнату, в якій ми навчалися, не було чим. Узимку, коли надворі було близько або понад 20 градусів морозу, занять у школах не було...» (Спогади П. Безтаки). Деякі навчальні дисципліни за відсутності вчителів не викладалися. Наприклад, алгебру і геометрію вивчали лише в останній навчальній чверті. На цей період була запрошена вчителька математики з обласного центру. Однак сьомий клас Семен Гончаренко закінчив успішно.

До восьмого класу С. Гончаренко пішов до Панчівської середньої школи № 1, яка була за 12 кілометрів від дому. Заняття розпочина-

лися о 13-й годині, бо проводилися у другу зміну. В старші класи (8-10) приймали тоді не всіх бажуючих, лише тих, у кого були гарні оцінки. Із спогадів П. Безтаки: «До уроків готувалися на ходу, йдучи дорогою від Шпакового до Панчевого. Певний досвід був ще з періоду війни, коли навчалися в Канізькій школі. Економія робочого часу при цьому поєднувалася з полегшенням долати кілометри. Письмові домашні завдання виконувалися вдома, а якщо не встигали, то – перед уроками в школі й на перервах... Доношували одяг воєнного часу (шинель, солдатська шапка, гімнастерка і кирзові чоботи). Але 24 км щоденно при будь-якій погоді не подолаєш, тому на осінньо-зимовий період потрібно було наймати квартиру в Панчевому. А найстрашніше: це були голодні 1946-1947 роки...» (Спогади П. Безтаки).

Після закінчення школи у 1948 р. Семен Гончаренко вступає на фізико-математичний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. А.С. Пушкіна, зараз це – Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

Зі вступом С. Гончаренка до інституту розпочинається період формування його як творчої, мислячої особистості, становлення педагогічних поглядів та початку педагогічної діяльності. Для юнака розпочалися незабутні студентські роки. Лекції педагогів, семінарські заняття, колоквіуми, диспути, курсові роботи, заліки, іспити захоплювали у вир студентського життя. Непомітно пройшов перший рік навчання. В заліковій книжці за результатами здачі екзаменів були виставлені тільки відмінні оцінки. За гарні успіхи в навчанні Семен Устимович отримував підвищену стипендію.

Слід зауважити, що на формування педагогічних поглядів С. Гончаренка вплинула блискуча плеяда талановитих педагогів, які були прикладом інтелектуальних і духовних інтересів. Їхній науково-педагогічний досвід дозволив створити таку атмосферу у педагогічному інституті, яка дозволяла майбутнім фахівцям отримувати міцні знання і практичні вміння, необхідні для подальшої роботи. Творча робоча атмосфера, створена в інституті, сприяла успішному формуванню таких професійно важливих рис, як захопленість дослідницькою роботою, ерудиція, інтерес до наукової діяльності. Ось як згадує Семен Устимович свої студентські роки: «... Мені як студенту поталанило в тому відношенні, що в інституті в той час працювало багато кваліфікованих талановитих педагогів, які вели навчання на високому науковому рівні. Звичайно, далеко

не всі педагоги мали науковий ступінь, але вони глибоко розуміли сучасну науку і не вдавалися до спрощеного викладу серйозних речей. І для самостійної роботи нам пропонувалися серйозні університетські курси і наукові монографії...» (Спогади С. Гончаренка, 2010: 108).

У 1952 р. С. Гончаренко завершив навчання в інституті й отримав диплом викладача фізики та математики і звання вчителя середньої школи. У цьому ж році С. Гончаренко одружився з Галиною Василівною, з якою познайомився в той час, коли вони обоє були студентами. Дівчина навчалася на історико-філологічному факультеті. Від самого початку їхнього знайомства він зрозумів, що вони мають спільні цінності й погляди на життя. У 1954 р. у родині Гончаренків народився син – Георгій (з інтерв'ю із Г. Гончаренко, 20.12.2015).

Після закінчення інституту С. Гончаренко за розподілом був направлений на роботу вчителем фізики та математики 8-10-х класів у Тишківську середню школу та Тишківську середню школу робітничої молоді Тишківського району Кіровоградської області, де пропрацював з серпня 1952 р. по листопад 1955 р.

Зауважимо, що навчання у Кіровоградському інституті не лише вдосконалило педагогічні знання та навички, розширило світогляд, збагатило особистість С. Гончаренка, а й відіграло важливу роль у подальшому становленні та розвитку педагога. Своїм учням Семен Устимович давав не тільки необхідні знання, уміння і навички, але й різнобічно розвивав і виховував молодь, виявляв та вдосконалював їх пізнавальні інтереси, інтелектуальні й творчі здібності, формувалася науковий світогляд, життєві цінності й установки, сприяв становленню цілісної особистості. Видатний фізик А. Ейнштейн стверджував, що «вміє вчити той, хто вчить цікаво». На нашу думку, тільки той вчитель може сформулювати особистісні та професійні якості своїх учнів, якими володіє сам. Звичайно, що Семен Устимович володів цими якостями на сто відсотків.

Відомо, що педагог не тільки професія, сутність якої у трансляції наукових знань і цінностей, але й висока місія виховання й розвитку особистості, затвердження людини в людині. Діяльність учителя – складна за змістом праця, що вимагає від людини високих моральних якостей, чітко вираженої фахової спрямованості, міцних знань і стійких інтересів, знання законів психології дитини, теорії й практики навчання й виховання. Усі ці якості гармонійно поєднувалися в особі Семена Устимовича Гончаренка.

Потяг до педагогічної діяльності переріс у любов до науки. Семен Устимович дедалі більше замислювався над проблемами вищої фізики і математики. Перемогла фізика, любов до якої проніс через усе своє життя. Вагомі наміри у подальшому займатися науковою діяльністю, прагнення до знань, наполегливість і працьовитість змусили Семена Устимовича рухатися далі. У вересні 1955 р. він відмінно складає вступні іспити і вступає до аспірантури в Український науково-дослідний інститут педагогіки (далі УНДІП) за спеціальністю «методика фізики».

Під час навчання в аспірантурі С. Гончаренко виявив себе як перспективний науковець з динамічною думкою, всебічною ерудицією та новаторськими поглядами. Великий потенціал майбутнього вченого зазначив і тодішній завідувач відділу фізики Інституту педагогіки Марк Йосипович Розенберг, який здійснював велику роботу з підготовки наукових кадрів, і який згодом став науковим керівником кандидатської дисертації С. Гончаренка.

За три місяці до закінчення навчання С. Гончаренка в аспірантурі, сектор методики фізики рекомендує його залишити для роботи в Інституті педагогіки. З 16 травня 1958 р. С. Гончаренка призначають на посаду молодшого наукового співробітника сектору фізики відділу методики математики і фізики.

27 січня 1961 р. С. Гончаренко успішно захищає кандидатську дисертацію на тему «Взаємозв'язок вивчення фізики з виробничим навчанням» у Київському державному педагогічному інституті імені О.М. Горького (далі – КДПІ ім. О.М. Горького). За рішенням Ради КДПІ імені О.М. Горького від 27 січня 1961 р. про присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР та Вищою Атестаційною Комісією у Москві 27 січня 1962 р. йому було видано диплом кандидата наук.

З огляду на те, що С. Гончаренко після захисту дисертації вів самостійну наукову роботу, його з 1 вересня 1963 р. призначають виконуючим обов'язки старшого наукового співробітника відділу методики фізики.

З характеристики, підписаній директором УНДІПу В. Чепелевим, зазначено, що «...за час роботи в інституті т. С. Гончаренко зарекомендував себе як здібний науковий робітник, відрізняється великою працездатністю і виключно серйозним ставленням до виконання своїх службових обов'язків. Тов. Гончаренко С. опублікував 26 праць з актуальних питань методики викладання

фізики, у тому числі три книги загальним об'ємом 57 друкованих аркушів. Збірник конкурсних задач з фізики з 1964 р. видавався двічі. Тов. Гончаренко С. веде велику роботу з узагальнення передового досвіду викладача фізики в республіці, часто виступає перед педагогічною громадськістю з змістовними науковими доповідями і лекціями, бере активну участь в роботі наукових семінарів і конференцій, у громадському житті інституту, обирався членом місцевого комітету. Цілком заслуговує присудження йому вченого звання старшого наукового співробітника з методики викладання фізики» (Особова справа С. Гончаренка).

У 1966 р. С. Гончаренка призначають заступником директора з наукової роботи Інституту педагогіки. На цій посаді вчений пропрацював 27 років, за цей період він сприяв організації й ефективному проведенню результативних досліджень, інтенсивним і плідним науковим пошукам учених Інституту педагогіки. Його неймовірна працездатність, гострий та конструктивний розум виявлялися в усьому: він писав безліч доповідей для владних структур, робив експертизу і правив нескінченні папери, якими був завалений його великий стіл, був у курсі наукових справ у кожному відділі, знав доробок кожного аспіранта. Але за цим валом ніколи не втрачав покликання істинного вченого – занурювався у складні наукові теми: писав про методологію педагогіки, наукову картину світу, фундаменталізацію і гуманітаризацію шкільної освіти, оновлював методику навчання фізики. Семен Устимович мав дивовижну здатність швидко переключатися з одного виду діяльності на інший, а то й виконувати одночасно кілька справ, навіть, якщо треба було щось зробити «на вчора», ніколи не втрачав оптимізму і гумору.

Семен Устимович багато і захоплено читав, він був першим читачем усіх нових надходжень до бібліотек наукових установ, де працював – Інституту педагогіки, а згодом Інституту педагогічної освіти й освіти дорослих. Читав надзвичайно швидко, одного погляду на сторінку вистачало, щоб ухопити сутність там написаного (з інтерв'ю із Ю. Мальованим, 26.10.16).

Коли Семен Устимович доповідав на робочій Вченій раді, де він аналізував роботу інституту за рік, колеги ловили кожне його висловлювання, яке запам'ятовувалося надовго. Тому, хто мав наукові борги, Семен Устимович докоряв завуальовано, але влучно – через афоризм, анекдот, приказку, і всі здогадувались і сміялись. Він знав кожному співробітнику ціну, але не зважаючи ні на що, був з одного боку, досить строгим, принциповим, суворим критиком, а з іншого боку, він

усім допомагав. С. Гончаренко не ділив аспірантів на «своїх» і «чужих» – всім радив і підказував, всіх підтримував, не рахувався з часом, і тему наукового дослідження порадить, і індивідуальний план подивиться.

Двічі на рік особливим «ритуалом» для наукових співробітників, аспірантів, докторантів усіх лабораторій Інституту педагогіки були звіти про виконання індивідуальних планів НДР. «Семенівські бані» – так називали науковці ці звіти у заступника директора з наукової роботи С. Гончаренка. Семен Устимович переглядаючи звіти, вмів швидко читати і бачити головне, паралельно говорив зі звітуючим співробітником, тут же знаходив і цитував основні недоліки. Найбільш «проблемні місця» у стосах написаних сторінок, гордо принесених на звіт, блискавично виявлялися і супроводжувалися влучним і вичерпним науково-гумористичним коментарем. Робив зауваження по суті: казав, що потрібно залишити у звіті, а що треба прибрати, показував якийсь вираз чи висновок, над яким радив автору ще подумати.

У 1989 р. С. Гончаренко захистив докторську дисертацію «Методологічні і теоретичні основи формування в учнів середньої школи природничо-наукової картини світу». Рішенням ВАК при Раді Міністрів СРСР від 11 травня 1990 р. С. Гончаренко було присуджено науковий ступінь доктора педагогічних наук, а в березні 1991 р. – вчене звання професора із спеціальності «Методика викладання фізики».

Не переоцінити роль С. Гончаренка в становленні Академії педагогічних наук України. Цей період посідає важливе місце у науковій діяльності С. Гончаренка. Це був час його активних пошуків на ниві педагогічної науки, науково-організаційної діяльності в структурах Академії. Вчений вклав свій багатий досвід і знання в налагодження роботи академії, у визначення проблематики перспективних наукових досліджень і їх організацію, підтримку продуктивних педагогічних пошуків у шкільній практиці.

Значним є внесок ученого в обґрунтування засад нової української школи. Створені під його керівництвом перша Концепція середньої загальноосвітньої школи України (1991), Концепція гуманітаризації освіти (1994), Державний стандарт загальної середньої освіти (1996), а також фундаментальні статті щодо кардинальних проблем середньої та вищої школи, формування змісту освіти, теорії навчання, істотно вплинули на сутність і спрямування освітнього процесу в країні.

17 листопада 1992 р. Семена Устимовича Гончаренка було обрано дійсним членом АПН Укра-

їни, а в березні 1993 р. на Загальних зборах АПН України С. Гончаренка призначають головою Ради з координації наукових досліджень та обирають віце-президентом – керівником Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті. 23–24 листопада 1994 р. відповідно до змін Статуту АПН України С. Гончаренка обрано академіком-секретарем вищезгаданого Відділення. На цій посаді Семен Устимович працював до грудня 1998 р.

За роки праці в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (1998–2013) академіком С. Гончаренком було завершено масштабну роботу з розробки дидактичного забезпечення різнорівневого навчання фізики в загальноосвітній школі. Ученим доопрацьовано на основі результатів апробації в шкільній практиці пробних підручників з фізики для старшої школи. За кращі наукові праці відомому вченому було присуджено премії АПН України у 1997, 1998, 2002 рр.

Академік С. Гончаренко був членом двох спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій. Вчений брав активну участь у роботі цих рад, він не тільки об'єктивно критикував подані на розгляд наукові проекти або дисертаційні дослідження, але й пропонував свої ідеї, давав цінні методологічні поради. Зроблений ним глибокий аналіз змісту роботи, слушні зауваження й поради ставали в нагоді здобувачам при доопрацюванні та успішному захисті дисертацій.

С. Гончаренко віддав науковій і педагогічній роботі більше 55 років, написавши за цей час понад 500 наукових праць: фундаментальні монографії, підручники, посібники, навчально-методичні видання з фізики, словники, статті. Серед яких усім відомі «Український педагогічний словник», «Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям», «Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення» та інші.

Особливої уваги заслуговує та грань діяльності вченого, що стосується виховання кваліфікованих науково-педагогічних кадрів. Наукову школу С. Гончаренка офіційно закінчили понад 85 докторантів та аспірантів; усі вони стали дипломованими вченими. Крім того, не один десяток здобувачів, яким він усіляко допомагав, підтри-

мував, наставляв у науковому пошуку, одержали від нього кваліфіковані методологічні поради. Вчений ніколи не відмовляв у проханні надати консультацію. Про це знали молоді дослідники з усіх куточків України, й тому зверталися до нього за допомогою.

До останніх днів свого життя С. Гончаренко натхненно і віддано продовжував займатися науково-пошуковою діяльністю. Як відомо, успіх і перемога, визнання є нагородою для тих, хто готовий допомагати іншим, ділитися своїми знаннями, своїм досвідом. Саме такою Людиною був Семен Устимович Гончаренко. Усі, хто знав Семена Устимовича, відзначають притаманні йому кращі риси Педагога, Вченого, Людини: дивовижну працездатність, несхитну принциповість, компетентність, ерудицію, комунікативність. Славне життя Семена Устимовича переконливо свідчить про силу його характеру, ясність і глибину розуму, велич його душі. Наукові та методичні дороговкази Вченого втілюються у діяльності його учнів, послідовників, колег, когорта вчителів фізики, які впроваджують його ідеї.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що формуванню та розвитку науково-педагогічного світогляду С. Гончаренка сприяли такі основні передумови та смисложиттєві чинники формування педагогічних поглядів вченого: 1) родинне виховання; 2) педагогічне середовище та професійна підготовка у Кіровоградському державному педагогічному інституті; 3) авторитет і професіоналізм викладачів КДПІ імені О.С. Пушкіна; викладачів в аспірантурі УНДІПу та наукового керівника М. Розенберга; 4) постійне творче самовдосконалення в ході науково-педагогічних досліджень. Творче становлення педагога відбувалося в освіті та самоосвіті, щоденній роботі, творчих зусиллях, спробах, пошуках, спілкуванні. Усе це дозволило видатному вченому розпочати плідну освітню і науково-педагогічну діяльність. Зазначимо, що суттєвою складовою дослідження персоналії С. Гончаренка є визначення основних етапів його життя і науково-педагогічної діяльності, обумовлених як зовнішніми змінами (професійне зростання, зміни місць перебування тощо), так і внутрішньою еволюцією його поглядів, появою і розробленням ним нових ідей, теорій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтерв'ю з Гончаренко Ганною Василівною, 1930 р. н., с. Черкаське Знаменського району Кіровоградської області. Запис інтерв'ю: 20 грудня 2015 р., м. Київ / Особистий архів А. Самко.
2. Інтерв'ю з Мальованим Юрієм Івановичем, 1939 р. н., пгт Фастів Київської області. Запис інтерв'ю: 26 жовтня 2016 р., м. Київ / Особистий архів А. Самко.
3. Особова справа С.У. Гончаренка – аспіранта Українського національного державного інституту педагогіки (1955–1958). *Архів УНДІПу*. 36 арк.
4. Спогади П.М. Безтаки. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/osobysti-storinky-ta-blohy/klochek/3248-spohady-p-m-beztaky>.
5. Спогади С.У. Гончаренка – випускника факультету 1952 року, академіка НАПН України, доктора педагогічних наук, професора. *Фізико-математичному факультету – вісімдесят: витоки, становлення, сьогодення, перспективи*. Кіровоград, 2010. С. 107–109.

REFERENCES

1. Interv'iu z Honcharenko Hannoiu Vasylivnoi, 1930 r. n., s. Cherkas'ke Znamens'koho rajonu Kirovohrads'koi oblasti. Zapys interv'iu: 20 hrudnia 2015 r., m. Kyiv / Osobystyj arkhiv A. Samko.
2. Interv'iu z Mal'ovanyim Yuriiem Ivanovychem, 1939 r. n., pht Fastiv Kyivs'koi oblasti. Zapys interv'iu: 26 zhovtnia 2016 r., m. Kyiv / Osobystyj arkhiv A. Samko.
3. Osobova sprava S.U. Honcharenka – aspiranta Ukrain's'koho natsional'noho derzhavnoho instytutu pedahohiky (1955–1958). Arkhiv UNDIPu. 36 ark.
4. Spohady P.M. Beztaky. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/osobysti-storinky-ta-blohy/klochek/3248-spohady-p-m-beztaky>.
5. Spohady S.U. Honcharenka – vypuskyka fakul'tetu 1952 roku, akademika NAPN Ukrainy, doktora pedahohichnykh nauk, profesora. *Fyzyko-matematychnomu fakul'tetu – visimdesiat: vytoky, stanovlennia, s'ohodennia, perspektyvy*. Kirovohrad, 2010. S. 107–109.